

Eva Mohaplová

Divadelní věda – kombin. studium (III. ročník)

UČO: 74928

Rozbor a interpretace dramatu *Strakonický dudák* Josefa Kajetána Tyla na pozadí inscenace v Národním divadle Brno

Seminární práce pro předmět České divadlo III. (kurz dílčí problematiky)

Vyučující: Mgr. Libor Vodička, Ph.D.

Charakteristika

Strakonický dudák (1847)¹ Josefa Kajetána Tyla je již v české kotlině neotřesitelně charakterizován jako národní báchorka (případně pohádka). Stejně neotřesitelně je také J. K. Tyl zapsán v povědomí národa nejen jako spisovatel, ale i jako vychovatel a vlastenec: „*Tyl namnoze přejímal náměty z cizích plodů dramatických, s nimiž se setkával hojně při své dramaturgické a překladatelské praxi. V těchto námětech vyhledával jen základní ladění, které souhlasí s českým duchem a může působiti na domácí poměry ve smyslu obecně lidském i sociálně výchovném.*“² A tímto přejímáním cizích vlivů dostal se Tyl až báchorce.³ K rozšíření dramatické báchorky na středoevropském území došlo v první třetině 19. století. Mezi autory tehdy vynikl Ferdinand Raimund, jehož práce se od dvacátých let dostávaly v překladech i na české divadlo v Praze. Jak už bylo zmíněno, nechal se Tyl rád inspirovat

¹ Autorka si uvědomuje, že zadáním seminární práce byl rozbor dramatu z druhé poloviny devatenáctého století a analýza divadelního představení tohoto dramatu. Ve snaze vyhovět i druhému požadavku se proto uchýlila k rozboru hry z konce první poloviny předminulého století a doufá, že laskavý čtenář jí ony tři zbývající roky promine.

² Götz, F., Tetauer, F. *České umění dramatické. Činohra*. Praha, Nakladatelství Šolc a Šimáček 1941, s. 41.

³ V divadelním programu k inscenaci Strakonického dudáka v Národním divadle Brno je báchorka definována jako pohádková hra se zpěvy, jejíž kořeny nalézáme v baroku. Spojuje fantastické motivy s důležitými otázkami soudobé společnosti. Má pevnou dějovou stavbu, do níž jsou vkládány zpěvné vložky. Děj obvykle sleduje chybujiícího hrdinu a jeho napravení. Ke šťastnému rozuzlení přispívají nadpřirozené postavy.

cizími vzory, takže po historických hrách a hrách rodinných věnuje pozornost právě žánru báchorky. Největší popularity dosáhla právě ta první – *Strakonický dudák aneb Hody divých žen*, po které následovaly další: *Jiřikovo vidění* (1849), *Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec* (1849), *Čert na zemi* (1850) a *Lesní panna* (1850).

Kompozice

Tylova hra bývá definována jako národní báchorka ve třech jednáních. První jednání nás uvádí do děje i vztahů – seznamujeme se se všemi významnými postavami: Švandou, Dorotkou, Kalafunou, dokonce i dudákovou matkou Rosavou. Vystává tu i základní konflikt Švandovy lásky k Dorotce na straně jedné a neoblomný postoj jejího otce (hajný Trnka), který Švandovi Dorotku nedá, dokud nebude mít „do čeho kousat“, na straně druhé. Nutno přiznat, že jakkoli se nám Trnka jeví jako hrubián (na svou jedinou a milovanou dceru opakovaně křičí: „Hubu drž!“), jeho požadavky na Švandu nejsou nikterak přemrštěné, vyplývají ze všeobecně pochopitelné otcovské lásky a obav o budoucnost a štěstí svého potomka. „*Trnka: Já bych si z toho nic nedělal, že ani otce, ani matku nemáš ... Já bych nedbal na lidské řeči, jen kdybysi měl do čeho kousat! Kdybysi byl dost mizerným pacholkem, třeba tím slouhou, jako tvůj nevlastní otec bejval, abysi měl krajíc jistého chleba ...*“⁴ Švanda, který se doslechl o možnosti vydělat svou hudbou velké peníze, tedy odchází do světa (odtud moment „kouzelného putování za štěstím“ zdůrazněný v inscenaci ND Brno). Rosava se z mateřské lásky přimluví u lesních pan za požehnání a kouzelnou moc dudákova hudebního nástroje.

Druhé jednání přináší velmi mnoho posunů v ději jak ve světě nadpřirozeném (Rosava, lesní panny, víly, polednice, divé ženy), tak ve světě pozemském. Do příběhu vstupuje Vocilka – postava, která dodává nové impulsy. Děj, který začíná výrazně nabírat na intenzitě, se navíc přemísťuje do exotických končin orientu. Dvakrát se v tomto jednání

⁴ Tyl, J. K. *Strakonický dudák aneb Hody divých žen*. Stroupežnický, L. *Naši furianti*. Mrštík, A., Mrštík, V. *Maryša*. Praha, Mladá fronta. 1987, s. 18.

setkáme s motivem sebeobětování: Rosava, která žádá panovnici Lesanu o možnost provázet syna jeho putováním světem i za vysokou cenu přeměny vlastní existence v divou ženu, Kalafuna, který ze soucitu k Dorotce a z přátelství ke Švandovi opouští ženu a děti a vydá se za dudákem do světa. Dvakrát se také opakuje motiv zrady – Švanda zradí Dorotku a Kalafunu, které u cizího královského dvora zapře, vzápětí zradí Vocilka Švandu. Druhé jednání končí majestátní scénou vyjasnění vztahu Švandy a Rosavy, jež se dá svému synu poznat, aby byla za tento skutek vzápětí tvrdě potrestána.

Třetí jednání dlouho udržuje míru napětí dosavadního děje a **dramatický oblouk se ke svému smírnému konci svažuje jen velmi zvolna.** Švanda s Vocilkou se potkávají už zpátky v české vesnici. Vocilka zůstává věrný své povaze a vyžírkovskému životnímu krédu: „*Chytrá hlava se neztratí, dokud je hloupost na světě.*“⁵ Zato Švanda ve svém nestabilním mládí prochází nejrůznějšími fázemi: po návratu ze světa hýří, utápí se v alkoholu a tropí „divé kousky“, poté potkává Dorotku, vracející se ze světa, a rád by se kál. Jenže Dorotka je pevně rozhodnuta, nechce se Švandou, který ji tolik zklamal, nic mít, přesto se však nechce rozejít ve zlém: „*Dorotka: Jdi svou cestou a na mne nemysli; já nejsem pro tebe na světě. Jdi, já se budu za tebe modlit, a uslyším-li jedenkrát o tobě něco dobrého, tedy zavřu ráda oči.*“⁶ Znovu se dá tedy Švanda nalákat (ačkoli by se mohlo zdát, že chybami se člověk učí) od bývalého studenta Vocilky, který opět bezostyšně hledí, jak mladého dudáka využít. „*Švanda: A víš to dozajista, že dnes o půlnoci to koření květe?*

Vocilka: Dozajista – a když se ním holky jenom dotkneš, musí se za tebou fantit. To je podle receptu mé nebožky báby.

Švanda: Ne že bych o ni stál – ale teď se budu mstít.

Vocilka: Ano, msti se, dej jí co proto.

⁵ Tyl, J. K. *Strakonický dudák aneb Hody divých žen*. Stroupežnický, L. *Naši furianti*. Mrštík, A., Mrštík, V. *Maryša*. Praha, Mladá fronta. 1987, s. 63.

⁶ Tamtéž, s. 74.

*Švanda: Zfantit se musí, zbláznit, potrvat – já si jí ani nevšímnu. Já ji naučím.*⁷

Když potom Švanda po patetickém finále dojde k závěru, že zanechá hýřivého života a bude raději okopávat brambory, rádi bychom v tuto změnu k lepšímu věřili (zůstává však otázka, zda je to po tolika změnách názoru to poslední a nezvratné rozhodnutí).

Inscenace v Národním divadle Brno⁸

Strakonický dudák se v Národním divadle Brno hraje s ohlasem už více než rok (premiéra proběhla 21. a 22. prosince 2006 v Mahenově divadle), inscenace nese podtitul *Národní báchorka o kouzelném putování za štěstím*. Inscenaci dramaturgicky připravil Petr Štědroň, režie se ujal Zbyněk Srba.

Na otázku, jak jsou dnes vnímána dramata národní klasiky, hledá odpověď v příspěvku zařazeném do divadelního programu profesor Dalibor Tureček: *„S národní klasikou je to vůbec těžké. Když se jedná o divadelní hru, kterou přeci jen tak úplně nestačí jen tiše číst, ale které se musí dát inscenační tvar, je to těžké obzvláště. A v případě Strakonického dudáka je to možná úplně nejtěžší. Školní výuka nám autoritativně – a zpravidla i k nepoznání zjednodušeně – předepíše, jak tomu máme rozumět. Divadla se cítí být jaksi povinna, zařadit jej alespoň občas do dramaturgického plánu.*⁹

Strakonický dudák v režii Zbyňka Srby přináší obraz lidského putování za štěstím, a to jak vnější pouť (Švandova cesta do světa), tak i pouť vnitřní (vnitřní vývoj a uspořádání hodnot mladého člověka). Představuje Švandu jako rozporuplného hrdinu, který si na počátku získává naše sympatie jen tím, že miluje Dorotku. Na své pouti za štěstím umí být pořádně naivní (když se nejednou bezhlavě svěří do péče bývalého studenta Vocilky), ješitný a nevděčný (když se v tom „velikém“ světě povyšuje nad Dorotku a Kalafunu), dokonce

⁷ Tamtéž, s. 77.

⁸ Psáno z reprízy 6. 1. 2008.

⁹ *Strakonický dudák. Národní báchorka o kouzelném putování za štěstím*. Divadelní program Národního divadla v Brně. Brno, 2006, s. 3.

mstivý (když chystá pomstu Dorotce). Švanda proto musí projít labyrintem vnitřního světa, na jehož konci ho čeká spásná láska Dorotčina.

Inscenace se vyznačuje výraznou hudební složkou, která se různými formami táhne představením jako červená nit (tato hudebnost se v případě Strakonického dudáka při inscenování sama nabízí a bylo by škoda jí nevyužít). Hudební linie (v mnoha svých podobách – Švandovou hrou na dudy počínaje a rytmizovaným přednesem a tancem lesních panen konče) navíc napomáhá odlehčit a zpřístupnit kuplety, které se běžnému divákovi mohou zdát jako něco přežitého, dnes už nepatřičného, tak nějak „vyčuhujícího“ z původního Tylova textu.

Nezaměnitelnou podobu vtiskuje představení také výtvarné pojetí scény a kostýmů. Scéna Petra Kastnera, zpočátku jen skromná a kopírující obvyklé vizuální klišé české vesnice (polystyrenový kámen, okna, dřevěný plot, lavice, vozík), nabírá na působivosti zejména v prostředí lesa a jeskyně lesních panen a víl (kde už je scéna neiluzivní a spoléhá na barevné přechody různého svícení). K vtipným posunům oproti scénickým poznámkám Tylovým („*Krátká ulice v městě řeckého nebo ideálního slohu.. Po pravé stavení s dveřmi – nebo aby stál před ním portikus; na něm je nápis: Vejdi dále, poutníku!*“¹⁰) dochází v dalekém světě, který je zobrazen jako orient, a i ten je velmi orientální – také tady se scéna blíží zažitému klišé, naší obvyklé vizi světa šachů a maháradžů (včetně služebnictva, které ovívá hosty, nebo vodní dýmky). Ke scéně příjemně ladí i kostýmy Kateřiny Hájkové. Dorotka – postava, která je zdrojem dobra a symbolem mravní čistoty je zcela oprávněně oděna v bílém. V bílém obleku je však i zpustlík, vyžírka a morální odpadlík Vocilka, který chce působit dojmem rádobý elegána. Prozrazuje jej však pruhované tričko (snad symbol zcestovalosti, snad i mořeplavectví?) a značně ošuntělý slaměný klobouk. Švanda, Kalafuna a ostatní venkovské postavy jsou vypočtení úměrně svému postavení. Zvlášť působivé jsou potom kostýmy

¹⁰ Tyl, J. K. *Strakonický dudák aneb Hody divých žen*. Stroupežnický, L. *Naši furianti*. Mrštík, A., Mrštík, V. *Maryša*. Praha, Mladá fronta. 1987, s. 35.

(včetně různých doplňků a rekvizit) nadpřirozených bytostí, u nichž se bravurně mísí vznešenost a divokost.

Hercům se povedlo zdařile vystihnout jednotlivé charaktery postav. Švanda v podání Vratislava Běčáka je onen tápající mladík, trochu zraněný svým nejasným původem nalezence a výchovou bez mateřské lásky, který potřebuje najít své místo, uspořádat své hodnoty. I ve vypjatých scénách (např. ve vězení při poznání své matky Rosavy) dokáže diváka zasáhnout, zároveň však udržet patos v únosné míře. Dorotka Zuzany Šcerbové je zase ono milé a milující stvoření. Nejsehranější pár tvoří Kalafuna (Ondřej Novák) se svou ženou Kordulou (Monika Dudková). Překvapit může již lehce přestárlý bývalý student Vocilka (v podání Zdeňka Dvořáka), podobně jako princezna Zulika stylizovaná jako místní domina. Nadpřirozené bytosti (Iva Valešová jako Rosava, Ludmila Slancová jako Lesana, Tereza Grygarová a Henrieta Hornáčková jako lesní víly) se po scéně pohybují s grácií a majestátností, osvěžující a působivé jsou jejich taneční a pohybové kreaace (na pohybové spolupráci se podílela Hana Charvátová).

Ve svém celku působí inscenace velmi celistvě. Dominující hudební část zastřešuje ostatní složky, s nimiž vytváří harmonickou syntézu. *Strakonický dudák* v podání souboru Národního divadla Brno povyšuje uvedení této národní klasiky nad jakousi obecně vnímanou dramaturgickou povinnost a představuje kvalitní a působivé představení, které dokáže zanechat dojem.

Literatura a zdroje:

Götz, F., Tetauer, F. *České umění dramatické. Činohra*. Praha, Nakladatelství Šolc a Šimáček 1941.

Strakonický dudák. Národní báchorka o kouzelném putování za štěstím. Divadelní program Národního divadla v Brně. Brno, 2006.

Tyl, J. K. *Strakonický dudák aneb Hody divých žen*. Stroupežnický, L. *Naši furianti*. Mrštík, A., Mrštík, V. *Maryša*. Praha, Mladá fronta. 1987.